

ПРОТИДІЯ ХАБАРНИЦТВУ СУДДІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті проводиться аналіз норм кримінального законодавства деяких зарубіжних країн, що передбачають відповідальність суддів за хабарництво. На основі проведеного дослідження робиться висновок про необхідність використання зарубіжного досвіду для удосконалення національних кримінально-правових норм у цій сфері.

Ключові слова: хабарництво, суддя, протидія, кримінальна юстиція, кримінальне законодавство.

Протидія хабарництву є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. Вирішення цієї проблеми є надзвичайно важливою справою, оскільки хабарництво в Україні набуло вкрай небезпечних масштабів і вже стало реальною загрозою національній безпеці держави. Хабарництво проявляється в різних сферах суспільної діяльності, але особливо небезпечним є хабарництво в органах державної влади, зокрема, судових органах, які мали б забезпечити неухильне дотримання Конституції та законів України, захист прав і свобод людини і громадянина.

Останнім часом інформація про хабарництво суддів набуває особливого розголосу та суспільного резонансу, що спричиняє недовіру людей до влади та є вкрай небезпечним в умовах тривалої економічної і соціальної кризи.

У сфері протидії хабарництву важливе значення відіграє кримінальна юстиція, зокрема, «активна кримінальна юстиція» (замість наявної сьогодні «пасивної кримінальної юстиції»), діяльність якої повинна здійснюватися за формулою: «правова культура громадян плюс юстиція» [1]. Ця формула вказує на існування кримінологічної закономірності, згідно з якою протидія злочинності, зокрема й хабарництву суддів, може бути ефективною лише тоді, коли вона буде полягати у використанні двох факторів: по-перше, діяльності, спрямованої на підвищення правової культури громадян – це радикальний фактор; і по-друге, діяльності у вигляді юстиції – це паліативний фактор [1].

Під кримінальною юстицією потрібно розуміти засновану на нормах права діяльність уповноважених органів по забезпеченню реалізації відповідальності за злочини [2, с. 151]. Кримінальну юстицію утворюють елементи, що об'єднують в систему за наступними критеріями: 1) будь-які норми права (за якими має забезпечуватися реалізація відповідальності за злочин); 2) будь-які органи (уповноважені здійснювати діяльність щодо реалізації відповідальності за злочин); 3) будь-яка діяльність цих органів, якщо вони беруть участь у забезпеченні реалізації кримінальної відповідаль-

ності за злочин (здійснюється уповноваженими органами відповідно до норм права). Лише органічно доповнюючи один одного, ці елементи в єдності утворюють систему, що називається кримінальною юстицією. Якщо хоча б один з них не є органічно пристосованим до інших, то система не може нормально функціонувати, і решта елементів не можуть ефективно функціонувати, як би їх не вдосконалювати [3, с. 5]. Таким чином, одним із елементів кримінальної юстиції є, зокрема, норми законодавства про кримінальну відповідальність.

Зважаючи на орієнтацію України на європейські шляхи розвитку, приєднання до низки міжнародно-правових актів, важливим для підвищення протидії хабарництву суддів є вивчення сучасного зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері. Дослідження зарубіжного кримінального законодавства дозволить виявити позитивні сторони, що можуть бути враховані у подальшій українській правотворчості в цьому напрямку. Як зазначав французький юрист Марк Апсель, вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові горизонти, дає можливість краще зрозуміти право своєї країни, оскільки, специфічні риси цього права особливо чітко виявляються у порівнянні з іншими правовими системами. Порівняння здатне озброїти ідеями і аргументами, які не можливо отримати навіть при дуже доброму знанні свого права [4, с. 38]. З огляду на це, актуальним є дослідження норм зарубіжного кримінального законодавства, що регламентують відповідальність суддів за хабарництво, і порівняння їх з відповідними нормами чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України).

На даний час відсутні спеціальні дослідження зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності суддів за хабарництво. Окремі аспекти цього питання досліджували в своїх роботах М. Бажанов, М. Бурлаченко, О. Дудоров, О. Кваша, О. Костенко, М. Мельник, О. Светлов, М. Хавронюк, О. Шамара, серед російських науковців: І. Власов, А. Галахова, С. Денисов, І. Кабашний, Л. Лобанова, І. Тяжкова та ін.

Метою цієї статті є аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн з метою виявити особливості кримінальної відповідальності суддів за хабарництво.

Український законодавець у Кримінальному кодексі окремих норм щодо одержання хабара суддею не виділяє, відповідно і покарання судді за таке діяння передбачено аналогічне покаранню за одержання хабара службовою особою, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище. Зокрема, відповідальність суддів, які займають відповідальне становище за одержання хабара повинна наставати за частиною 2 ст. 368 «Одержання хабара», що передбачає покарання у виді позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна. Відповідальність суддів, які займають особливо відповідальне становище за одержання хабара, повинна наставати за частиною 3 цієї статті. Покарання таких осіб за одержання хабара передбачено у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Таким чином, відповідальність суддів за хабарництво у КК України встановлена аналогічна відповідальності службових осіб. Окремих норм щодо відповідальності суддів за хабарництво у КК України не передбачено.

Пропонуємо розглянути, яким чином регламентується відповідальність суддів за хабарництво, у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн, які належать як і Україна до романо-германської (континентальної) правової сім'ї.

Розпочнемо аналіз із Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччина [5] (далі -- КК ФРН). Відповідальність суддів за хабарництво передбачена у розділі 30 «Службові злочини» КК ФРН. З аналізу норм цього розділу видно, що за хабарництво суддів і третейських суддів передбачаються більш суворі покарання, ніж для всіх інших категорій службових осіб. Наприклад, в абзаци 1 § 332 «Одержання хабара» за одержання хабара службовою особою передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років, а в абзаци 2 цього ж параграфу за одержання хабара, що вчиняється суддею, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до десяти років. Тенденція встановлення більш суворого покарання для суддів порівняно з іншими службовими особами за аналогічні злочини спостерігається і в § 331 «Одержання вигоди». Також у § 333, 334 передбачається більш суворе покарання за дачу хабара судді, третейському судді порівняно з покаранням, що передбачене за дачу хабара іншим службовим особам. Додатково у § 339 «Винесення незаконного вироку чи рішення» КК ФРН передбачена відповідальність судді (суддів), іншої службової особи, чи третейського судді, який при розгляді справи чи винесення рішення у ній обходить закон на користь або шкоду однієї із сторін.

Важливим є зазначення німецьким законодавцем серед суб'єктів цих злочинів не лише суддів

(професійних суддів), а й третейських суддів. Третейські судді можуть притягуватися до кримінальної відповідальності за §§ 331–335 КК ФРН тільки у випадках, коли третейський суддя вимагає хабара від однієї сторони таємно від іншої або домовляється про прийняття, чи приймає його. Відповідно до частин 3, 4 ст. 235-5 КК України, якою було доповнено кодекс відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11.06.2009 року, який набрав чинності 18.07.2009 року та вводиться в дію 01.01.2010 року третейські судді повинні притягуватися до відповідальності за одержання неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльності з використанням наданих їм повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає.

Кримінальний кодекс Нідерландів [6] (далі – КК Нідерландів) (офіційна назва держави – Королівство Нідерланди) передбачає відповідальність суддів за одержання хабара у розділі 28 «Злочини, пов'язані із зловживанням за посадою». Цей розділ поряд із відповідальністю за хабарництво публічних службових осіб передбачає відповідальність судді за одержання хабара. У § 1 ст. 364 встановлюється кримінальна відповідальність за одержання суддею винагороди чи прийняття ним обіцянки винагороди, якщо він усвідомлює, що це робиться, щоб вплинути на його рішення по даній справі. Параграф 2 вказаної статті передбачає кваліфікуючий вид цього діяння, а саме вчинення тих самих дій за умови, що суддя знає про те, що це діяння (хабар), щоб домогтися засудження у кримінальній справі. За таке діяння передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення до дванадцяти років або штраф п'ятої категорії. Потрібно наголосити, що за одержання хабара іншими службовими особами передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше чотирьох років. Таким чином законодавець королівства Нідерландів, регламентуючи у спеціальній статті відповідальність суддів за одержання хабара та встановлюючи втричі суворіше покарання суддів за таке діяння порівняно з іншими службовими особами, акцентує увагу на особливій суспільній та державній значущості діяльності суддів.

Пильної уваги заслуговує Кримінальний кодекс Франції [7] (ділі – КК Франції) (офіційна назва держави – Французька Республіка), який набрав чинності 1994 року (до цього моменту з 1810 року діяло кримінальне законодавство Наполеона). Ряд вчених вважає, що новий кодекс ввів у себе всі найкращі здобутки науки кримінального права Франції, а також теорії та практики інших країн.

КК Франції аналогічно КК ФРН, КК Нідерландів розрізняє хабарництво у сфері службової діяльності та хабарництво суддів, передбачаючи відповідальність за його вчинення у різних кримінально-правових нормах. Книга 4 розділу II «Про перешкодження відправленню правосуддя» у ст. 434-9 регламентує відповідальність за вчинення діяння, що входить в обов'язки, чи утримання від вчинення такого діяння магістром, присяжним чи іншим арбітром у зв'язку з вимаганням чи

одержанням хабара. Абзац 3 цієї статті встановлює покарання за те саме діяння, якщо воно було вчинене магістром у кримінальному судочинстві. Санкція цієї статті передбачає ув'язнення до п'ятнадцяти років і штраф у розмірі 1 500 000 франків.

Щодо Кримінального кодексу Норвегії [8] (далі – КК Норвегії) (офіційна назва держави – Королівство Норвегія), то у главі «Службові злочини» поряд з відповідальністю за хабарництво службових осіб окремою статтею передбачена відповідальність за хабарництво суддів. Варто зазначити, що, як і у деяких зазначених вище КК, санкція статті за хабарництво суддів передбачає суворіше покарання порівняно з покаранням за хабарництво інших службових осіб. Зокрема, у частині першій § 114 передбачено, якщо суддя, присяжний вимагає чи одержує для себе чи будь-кого іншого вигоду, або вона йому обіцяна за вчинене чи за вчинення в майбутньому на користь чи шкоду тієї чи іншої сторони в юридичному спорі, то застосовується покарання у виді тюремного ув'язнення на строк до 8 років. За хабарництво іншої службової особи встановлюється покарання у виді тюремного ув'язнення не більше 6 років. Частина 2 § 114 регламентує, що положення частини 1 цього параграфа застосовується і щодо третейських суддів, якщо рішення третейського судочинства має силу судового вироку. За КК Норвегії третейські судді поряд з іншими службовими особами повинні притягуватись до відповідальності і за ряд інших злочинів у сфері службової діяльності.

В свою чергу, під час дослідження кримінальних кодексів Королівства Данія, Королівства Іспанія, Китайської Народної Республіки, Японії було встановлено, що відповідальність суддів за хабарництво у цих кодексах не передбачається окремою нормою чи частиною норми. Відповідальність настає на загальних підставах, тобто діяння суддів кваліфікують за статтями, які передбачають відповідальність за одержання хабара службовою особою.

Також виявлено, що відповідальність суддів за хабарництво у кримінальних кодексах пострадянських країн, а саме: КК Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Республіки Грузія, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан – також настає за статтями, які передбачають відповідальність службових осіб за хабарництво.

Слід зазначити, що одержання хабара суддею завжди пов'язано з його професійною діяльністю, наприклад, постановлення неправосудного рішення, і такі злочинні діяння у більшості випадків утворюють сукупність злочинів. Більшість із дослі-

джених нами КК зарубіжних країн диференціюють відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення залежно від різних критеріїв, а саме: у КК Норвегії відповідальність посилюється, якщо неправосудним рішенням застосовано позбавлення волі понад 5 років; у КК Франції, КК КНР, КК Іспанії відповідальність суддів диференціюється залежно від судового провадження (кримінального, цивільного, адміністративного), у якому було постановлено неправосудне рішення; у КК Нідерландів – якщо неправосудним рішенням засуджується завідомо невинна особа; як кваліфікуюча обставина у КК Латвійської Республіки виступає постановлення незаконного рішення, яким засуджується невинна особа за тяжкий чи особливо тяжкий злочин; КК Грузії, КК Азербайджанської Республіки, КК Киргизької Республіки, КК РФ посилюють кримінальну відповідальність, якщо незаконним вироком було призначено покарання у виді позбавлення волі.

Таким чином, враховуючи особливості національного законодавства про кримінальну відповідальність та зважаючи на норми кримінальних кодексів деяких зарубіжних країн, з метою уникнення небажаної конкуренції норм у КК України при встановленні відповідальності суддів за одержання хабара окремою нормою, слід використати зарубіжний досвід для удосконалення кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність суддів за постановлення завідомо неправосудного рішення.

Література

1. Костенко О. М. Наука проти корупції (концепція «активної юстиції» у протидії корупції). Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/49ba105b84b43>.
2. Костенко О. М. Проблеми кримінального права, кримінології та кримінальної юстиції // Правова держава. Спеціальний випуск. – К., 2004. – 151 с.
3. Судовий захист прав людини в Україні і проблеми кримінальної юстиції / [Костенко О. М., Нагребельний В. П., Кваша О. О. та ін.] – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – 48 с.
4. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права / М. Ансель // Очерки сравнительного права; отв. ред. В. А. Туманов. – М.: Прогресс, 1981. – С. 38–41.
5. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Под ред. Д. А. Шестакова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.
6. Уголовный кодекс Голландии / Под ред. Б. В. Волженкин. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.
7. Уголовный кодекс Франции / Под ред. Л. В. Головкин. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
8. Уголовный кодекс Норвегии / Под ред. доктора юрид. наук Ю. В. Голика / Пер. с норв. А. В. Жмени. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 376 с.

С. Е. Дидык

Противодействие взяточничеству судей по уголовному законодательству некоторых зарубежных стран.

В статье проводится анализ норм уголовного законодательства некоторых зарубежных стран, что предусматривают ответственность судей за взяточничество. На основании проведенного исследования делается вывод о необходимости использования зарубежного опыта для усовершенствования национальных уголовно-правовых норм в этой сфере.

S. E. Didyk

Countering bribery of judges in the criminal law of some foreign countries.

A comparative analysis of a relevant criminal legislation of some countries which anticipate a liability of judges for committing a bribe is presented at this article. Based on conducted research a conclusion has been made regarding a topical necessity to apply experience of other countries in order to improve a quality of the national legal norms in the area.